

KARHUPERÄN KRONIKKA

OLAVI MÄKELÄ

Olavi Mäkelä

Olavi Mäkelä (1921-1998) oli maanviljelijä Kankaanpää Karhu-
saaren laitamilta. Näillä maisemilla hän tepastelikin koko elä-
mänsä, jos ei oteta lukuun nelivuotista sotaretkeä.

Hänen koulunkäyntinsä rajoittui yhteen talvikauden kestänee-
seen kiertokouluun ja neliluokkaiseen kansakouluun jatkokurs-
seineen. Enimmät oppinsa ja tietonsa hän otti kuitenkin paine-
tusta sanasta kotona lukien.

Kunnallisissa luottamustoimissa Olavi oli mukana aktiivi-
sesti. Kylän kansakoulun johtokunnan puheenjohtajana hän oli
vuosikymmenen ajan. Äänestysalueensa vaalilautakunnassa hän
omien sanojensa mukaan istui melkein toimettomana lukuisia
kertoja. Mutta kunnan sosiaalilautakunnassa Olavi joutui taiste-
lemaan, kun siellä oli oman kylän Jussin tai Esterin anomus saada
kunnalta lämpimikseen pari mottia halkoja tai muuta huoltoapua.

Näitä kunnallisen kuivia luottamustehtäviä mielenkiintoisem-
pina hän piti osallistumista erilaisten yhdistysten toimintaan.
Maalaisliiton paikallisosaston sihteerin tehtävät Olavi perin isäl-
tään heti sotien jälkeen. Sama vakanssi hänellä oli hoidettavana
vuosikymmenen ajan paikallisessa pienviljelijäyhdistyksessä.
Erittäin mieluisana hän piti mukanaoloa MNL:n (Maaseudun
Nuorten Liitto) toiminnassa sen jäsenenä ja puheenjohtajana. Sen
piirissä kului aika niin kauan kuin nuoruuttakin riitti, eli melkein
1960-luvulle saakka.

Lapsuutensa ja nuoruutensa Olavi vietti sosiaalisesti rik-
kaassa kyläyhteisössä. Kylän muiden poikien kanssa koettiin asi-
aan kuuluvat seikkailut ja kolttoiset, joista myöhemmille ajoille
jäi monta mehevää muisteloja. Urheiluharrastusten parissa puret-
tiin ylimääräistä toimintatarmoa.

Maamiehellä on aina ollut känsäinen käsi. Kynä on sopinut
siihen kovin huonosti, joten apu haettiin Olavilta. Lukuisat olivat
ne anomukset, valitukset ja veroilmoitukset, jotka Olavin käden
kautta kylältä lähtivät virkamiesten tutkailtaviksi.

Olavi Mäkelä

Karhuperän kronikka

© 2026 Erkki Ylikoski

Kustantaja: BoD · Books on Demand,
Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273,
22763 Hampuri, Saksa
ISBN: 978-952-80-7550-9

Karhuperä

Jo aikaimme alussa Karhuperän Hietaharjun alla asui Velho. Hänen hallintaansa oli annettu laaja alue Niinisalosta aina Kanttiin saakka. Kenelläkään ei ollut menemistä ilman lupaa Velhon reviiirille. Vaarana oli, että sai nuolen rintaansa.

Velholle kertyi ikää niin kuin meille kuolevaisillekin. Siitä huolimatta perhe kasvoi tasaiseen tahtiin. Riista metsästä ja kalat Kivijoesta uhkasivat huveta. Jotain oli keksittävä.

Niinpä Velho kutsui eräänä kauniina kevätaamuna poikansa harjun laelle ja osoitti kohti itää.

- Tuonne suon taakse rakentakaa kukin itsellenne talo. Sinä Heikki, tee talo Karhusaareen. Jussi, sinun tonttisi on tuolla leton laidassa Kivijoen varressa. Tanu, sinulle on paikka tuolla Palomäen päässä Protissa. Minä valvon töitä tänne täältä harjun laelta. Karhut karkottakaa, suot raivatkaa pelloiksi!

Näin sai alkunsa Karhuperän kylä.

Vuosisadat vierivät. Velhon suku oli sikiäväistä laatua, joten taloja nousi tasaiseen tahtiin kylän komistukseksi.

Sitten jossakin vaiheessa Kankaanpään vallesmanni iski silmänsä Karhu-Heikki -nuoremman omistamaan Karhulan taloon. Hän seurasi valppaasti Heikin toimia saadakseen miehen kiinni jostakin rikkeestä ja näin laillisen aiheen häättääkseen Heikin pois tieltään. Ja löytyihän se syy, Heikki oli joidenkin säädösten vastaisesti myynyt yhden heinä-saran kasvuston naapurilleen. Näin vallesmannista tuli Karhulan isäntä.

Heikkipä ei tähän tyytynytkään, vaan marssi keisarin puolelle valittamaan asiasta ja näin vallesmannista tuli entinen

vallesmanni. Tosin ei tullut Karhuperästäkään pitäjän keskustaa.

Taas vierähti vuosisata tai pari. Silloin syntyi Karhuperän laitamille poikalapsi, Olavi Mäkelä, joka vartuttuaan alkoi tarkkailla ympäristöään tutkivalla silmällä. Tulipa siinä noteerattua maailman menoa laajemminkin. Tämän tarkkailun seurauksena syntyi tämä kronikkakin. Lisämausteensa tälle antoivat Väinö Mäkelä ja Eila Ylikoski omilla tarinoillaan. Olenpa itsekin sallinut oman kynäni jättää siihen merkintänsä.

Jos joku on tunnistavinaan kronikassa esiintyviä henkilöitä joskus eläneiksi, niin se on vain hänen oman mielikuvituksensa tuotetta.

Erkki Ylikoski

Myrskyn edellä

Vuosi 1939 alkoi kuten mikä tahansa vuosi Kankaanpään Karhuperällä. Olin 18-vuotias, tulevaisuus siis edessäni. Elämä oli tasaista, lumen ja jään rytmittämää. Emme osanneet aavistaa, mitä tuleman piti.

Huolestuttavista uutisista huolimatta tammikuun lopulla pakkanen ei pidätellyt meitä pirtissä. Minä, Lilli ja Koskelan Annukka kävelimme Kino Marssiin Niinisaloon. Valkokankaalla pyöri *Rykmentin murheenkryyni*. Nauratti.

- Se oli eri kiva, Annukka sanoi elokuvan jälkeen.

Silloin sota oli vain hauskaa kohellusta valkokankaalla, mustavalkoisia sotilaita kompastelemassa omiin jalkoihinsa.

Elokuviissa käynti oli silloin meidän nuorten harrastus, sinne mentiin peräkyliä myöden isoin joukoin melkein joka sunnuntai-ilta. Talvisin taivallettiin jalkaisin, matkat taittuivat rattoisasti rupatellessa. Elokvateatteri oli aina täynnä, sotilaita suurin osa.

Helmikuulla kovat pakkaset jatkuivat, talvi näytti tansa, kuten vanhat ihmiset asian ilmaisivat. Tästä huolimatta kuun alussa potkin kelkalla sukulaisiini Raivalan kylään Parkanoon. Lauantain keli oli täydellinen, anturat lau-loivat jäällä, mutta sunnuntaina paluumatka oli työläs; yölinen lumisade oli vienyt luiston.

Zakopanen MM-hiihdoissa suomalaisilla oli kuitenkin hyvä luisto. Jussi Kurikkala ja Klaus Karppinen saivat kaksoisvoiton 18 kilometrillä, lisäksi Suomi voitti miesten viestihiihdon.

Sitten taivas alkoi jyristä. 14. helmikuuta laskimme useita lentokoneita taivaalla aamupäivän aikana. Seuraavana päivänä pakkanen paukkui nurkissa edelleen kovana. Heidän harjoituksensa muuttuivat yllättäen todeksi nopeammin kuin kukaan arvasi. Kuulimme, että yksi koneista

putosi taisteluharjoituksissa maahan ja murskautui. Kuin ihmeen kaupalla lentäjät säilyivät hengissä. Tiesikö tämä jotain?

Maaliskuussa kävimme taas elokuvissa, katsomassa *Vaarallisilla vesillä*. Kalastajat ja varkaat tappelivat Alaskan ympäristössä. Kotona oikea elämä oli kuitenkin arkista työtä metsässä ja navetassa.

Kymmenes päivä haimme Rajakoskelta uuden hevosen, Virkun. ”Kolmas talvi” on ikä, myyjä sanoi. Hinta oli kova, 7 300 markkaa, mutta Virkku oli sen arvoinen.

Kevät eteni oikukkaasti. Vielä huhtikuun lopulla metsäpaikoilla oli lunta, vaikka aukeat olivat jo sulia. Äijänniemen siltakin lähti jäiden mukana taas kerran ajelehtimaan virran mukana. Sumu peitti maisemat.

Toukokuussa Virkkua opetettiin kärryjen eteen. Eteenpäin se meni kyllä, mutta peruuttaminen – ”takasi” – oli sille myrkkyä.

Kesäkuussa aloitimme suuren maalausurakan pihapiirisämme. Mutta nuoruus vaati kuitenkin osansa. Juhannusaattona 23. kesäkuuta lopetimme maalaamisen puolenpäivän aikaan. Saunan jälkeen minä ja Palosen Pentti teimme hullun päätöksen: lähdetään pyörillä Poriin. Matka oli pitkä, kuusikymmentä kilometriä. Poikkesin matkalla Niinisalossa parturissa, jotta olisin edustuskelpoinen kaupungissa. Kuuden aikaan illalla olimme Porissa.

Veljeni Kaleva oli viikkoa ennen juhannusta mennyt Yyteriin sotilaspoikien leirille. Aioimme mennä katsomaan sinne leiriläisiä, mutta heitä tuotiin jo sieltä pois kotipuoleen.

Kiertelimme Porissa, nuoret miehet vapaana. Ajoimme lautalla, kävimme Kirjurinluodossa. Yöllä yhden aikaan lähdimme polkemaan takaisin. Aamukuudelta kaarruimme kotipihaan, väsyneinä ja nälkäisinä, mutta onnellisina.

Kesä jatkui. Maalasimme kaiken: puorin, pirtin, navetan, saunan ja kuivausriihen. Valkoiset nurkkalaudat hohtivat kilpaa auringon kanssa.

Sitten koitti heinäaika, olimme Reimissä seivästävässä ja niin olivat naapuritkin omilla saroillaan. Kuinka olla-kaan, tuli ukonilma ja kova sade ajoi heinäväen pois pelolta. Niin kävi meille kuin Kankaiston Juholle ja Impillekin. Olimme juuri sateesta märkinä kotiutuneet, kun hetken perästä tuli Impi ja Juho kärryt kolisten. Pappa oli riisumassa hevosta pihassa, kun Juho kertoi, miten heille kävi:

- Se tuli, se musta pilivi yhtäkkiä taivaanrannalle, se vilikutti ja väläkytti ja vinkkelisalama löi niin, että kura präiskähti. Sitten se saatana poltti vielä yhyren heinäseipäänkin.

Horisontissa alkoi näkyä muutakin kuin poutapilviä. Elokuun alussa kävin katsomassa Jämin Soininharjulla lentonäytöstä. Koneet kiehtoivat, mutta nyt niiden äänessä oli eri sävy kuin helmikuussa.

Syyskuun alussa sanomalehtien otsikot olivat suuria. Saksa oli hyökännyt Puolaan. Mitä tämä tietää meille?

Ylimääräiset harjoitukset

Sitten tulivat Ylimääräiset Harjoitukset. Reservilaiset kutsuttiin palvelukseen, kukaan ei tiennyt, mitä tästä seuraisi. Sota tuli näin askeleen lähemmäksi, vaikka emme sitä vielä sellaiseksi kutsuneet. Vein hevosen kasarmille tarkastukseen mahdollista armeijaan ottamista varten. Tarkastus alkoi kahdeltatoista, mutta minun vuoroni tuli vasta iltakahdeksan. Hevonen oli hyvä, mutta ori – ei kelvannut.

Samalla reissulla näin jotain, mikä pisti ajattelemaan. Reserviläisiä virtasi kasarmille virtanaan. Autoilla, pyörillä, junalla, kävellen. Koko ehtoopäivän niitä meni.

Lokakuun puolivälissä seisoin taas Niinisalon asemalla. Oli hämärää. Reserviläisiä lastattiin vaunuihin. Hevosia

viettiin toisiin vaunuihin. Kukaan ei tiennyt määränpäätä. Miehet tupakoivat vaitonaisina laitureilla.

Kyntötyöt oli tehtävä, oli sota tai ei. Sain ruisvainion kynnettyä. Samana päivänä haimme koululta sokerikortit. Kahdeksan kappaletta, meille jokaiselle perheenjäsenelle omamme. Korttipeli oli täten alkanut.

Lokakuun lopussa tein päätöksen. Liityin Kankaanpään suojeluskuntaan.

Marraskuun alussa tapahtui jotain, mikä sai ihon kananlihalle. Olin hakemassa Vanhantalon kydöltä välttiä ehtoopäivällä. Näin ladon takana miehen. Hän seisoj liikkumatta. Kun hän huomasi minut, hän jähmettyi ja tuijotti suoraan kohti. Sitten hän lähti liikkeelle – ensin kävellen, sitten juosten puskien suojaan. Hänellä oli suurireunainen hattu ja pusero ja kainalossa hän puristi kirvestä. Hän liikkui kumarassa kuin eläin. Seurasin katseellani, kun hän katosi Rajakosken nevalle. Kuka hän oli? Vakooja? Desantti? Vai vain joku onneton kulkija? En koskaan saanut tietää, mutta pelko jäi.

Osallistuin aktiivisemmin suojeluskunnan harjoituksiin. Ammuimme pienoiskiväärillä ja oikealla kiväärillä. Osu-matarkkuuteni oli vaihteleva – kerrankin viimeinen laukaus sarjasta karkasi kakkoseen ja pilasi koko homman. Samaan aikaan kotona kudottiin sukkia reserviläisille ja ommeltiin hevosloimia armeijalle. Koko kylä valmistautui pahimpaan.

Talvisota

Sitten tuli marraskuun viimeinen päivä ja puoli yhden uutiset radiosta. Hiljaisuus tuvassa oli rikkumaton, kun kuuluttajan ääni kertoi: Venäläiset koneet ovat pommittaneet Helsinkiä. Raja on ylitetty. Sota on syttynyt.

Illalla määrättiin pimennys. Meillä ei kuitenkaan ollut mustaa paperia. Niinpä naulasimme vilttejä ja paksuja peittoja ikkunoiden – ”klasien” – eteen. Talo pimeni, mutta mieli oli levoton.

Tunnelmat olivat sekavat, pelättiin, milloin ryssät valtaavat maan ja ovat täällä meidän perukoilla asti. Tiiviisti istuttiin radion lähettyvillä, odoteltiin uutisia sotarintamalta. Sydän hypähti aina riemusta, kun sanottiin, että kaikki hyökkäykset on torjuttu. Naapurit, joilla ei silloin vielä ollut radiota, kävivät meillä kuuntelemassa uutisia.

Heti joulukuun ensimmäisenä päivänä tuli ilmahälytys kesken suojeluskunnan harjoitusten metsässä. Juoksimme nuorisoseurantalolle hakemaan kiväärit ja palasimme asemiin. Taivaalle ilmestyi kaksi konetta. Sydän kurkussa odotimme. Ne olivat kuitenkin suomalaisia. Joku ampui niitä kohti vahingossa. Sekasorto oli valmis.

Seuraavana päivänä sain käskyn linnoitustöihin Mäntyluotoon. Hain työkorttini. Olin nyt lapiojääkäri.

Juna Mäntyluotoon oli hidas, sen piti lähteä aamulla klo 7.15, mutta sain sitä odottaa puoleen päivään saakka. Junan perässä oli vaunu, jossa matkusti ruumis – nainen, joka oli kuollut pommituksissa. Se oli sodan ensimmäinen uhri, jonka näin.

Mäntyluodossa majoituimme koulun lattialle olkien päälle. Seuraavat päivät olivat loputonta kaivamista. Teimme juoksuhautaa merenrantaan, niin syvää, että mies mahtui kulkemaan kumarassa.

Satamassa näin suuria laivoja. Siellä olivat saksalaiset *Oliva* ja *Bollheim*. *Olivaa* oli ammuttu kylkeen, ryssän sukellusvene oli tehnyt siihen kymmenen sentin reiän. Sota oli merelläkin.

Pääsin kotiin 9. joulukuuta, vaikka rauhaa ei ollut maassa.

Jouluviikolla pakkanen kiristyi. Niinisalossa oli jatkuvasti ilmahälytyksiä. Seinille ilmestyi julisteita: ensimmäinen nostoväen ikäluokka kutsuttiin liikekannalle.

Jouluaattona mittari näytti kahtakymmentä pakkasastetta. Kävin Niinisalossa, ja palatessa käteni olivat paleltua. Joulupukki kävi illalla, totta kai. Sota ei voinut perua joulua, vaikka se toikin siihen surullisen sävynsä.

Joulupäivänä oli yhä kylmää.

- Kyllä nyt on kylmä sotia, sanoin ääneen pirtissä.

Ajattelin miehiä rintamalla, lumipuvuissa, hangessa.

Vuoden viimeisinä päivinä sota tuli taas päälle. Purin halkokuormaa liiterin edessä, kun kuulin surinaa. Varuskunnan sireeni alkoi huutaa. Kolme ryssän konetta lensi yli. Ne olivat matkalla Vaasaa pommittamaan.

Uudenvuodenaattona hälytys kesti useita tunteja. Koneita ei näkynyt, mutta niiden ääni kuului pilvien takaa. Seitsemän viholliskonetta jossain ylhäällä, matkalla tuhoamaan jotakin, jossakin.

Seisoimme pimeässä pihassa, kuuntelimme taivaan uhaavaa huminaa ja odotimme vuotta 1940. Tiesimme, että siitä tulisi raskas. Lapsuus oli ohi. Kino Marssin hauskat elokuvat tuntuivat nyt kuuluvan toiseen elämään, aikaan ennen myrskyä.

Suojeluskuntalainen

Uudenvuodenpäivä 1940 valkeni Niinisalossa kylmänä ja kirkkaana. Mittari näytti kahtakymmentäkuutta pakkasastetta. Hengitys huurusi valkeina pilvinä ilmaan, kun seisoin pihalla kuuntelemassa.

Hiljaisuuden rikkoi ääni, joka oli jo tullut tutuksi, mutta joka yhä sai vatsanpohjan kouristumaan, ilmavaarahälytys. Sireeni ulvoi Niinisalossa, sen valittava ääni kantautui yli peltojen ja metsien, varoittaen kuolemasta, joka saattoi pudota taivaalta.

Jäimme odottamaan. Tuijotimme taivaalle, etsimme katseellamme verivihollisen lentoplutoonia, kuuntelimme moottoreiden raskasta jyrinää. Mutta mitään ei tapahtunut.

Taivas pysyi tyhjänä ja sinisenä. Maailmansodan pauhu, joka jossain kaukana Karjalan kannaksella repi maata ja miehiä, ei vielä yltänyt näille jokivarsille. Täällä sota oli vain ääntä horisontissa ja kylmää ilmaa keuhkoissa.

Pari päivää myöhemmin sota näyttäytyi meille toisella, oudon arkisella tavalla. Kansanhuoltomiehet toivat pihamme evakkolehmän. Se oli kirjava ja sarvipäinen, Laatokan Karjalasta, Impilahdelta asti sotaa pakoon lähetetty eläin. Se seisoj navettamme hämärässä kuin värikäs huuto-merkki meidän omien, yksitoikkoisen ruskeiden nupäidemme joukossa. Ramu, osuuskunnan sonni, katseli tulokasta epäluuloisesti, melkein ujostellen. Kun evakkolehmä talutettiin sen ohi, Ramu ei edes yrittänyt reuhtoa kettingeissään. Ehkä sekin vaistosi, että tulija oli jonkinlaista arvokkaampaa säätyä. Lehmän kaulassa roikkui henkilöllisyys-papyrus, todiste siitä, että myös eläimet olivat nyt pakolaisia omassa maassaan.

Sitten todellinen sota tuli Kankaanpäähänkin. Se oli ensimmäinen sankarihautaus tässä sodassa. Työmies Topi Malinen oli kaatunut joulukuussa Muohonniemessä.

Meidät suojeluskuntapojat oli komennettu kantamaan hänet hautaan. Olimme siviilivaatteissa, vain valkeat nauhat käsi-varsisamme kertoivat tehtävästämme. Pakkanen oli yhä kiireä. Seisoimme haudan äärellä, ja tunsin, kuinka kylmä hiipi kenkien pohjien läpi. Kasarmilta komennusryhmä nuoren vänrikin johdolla ampui kunnialaukaukset. Pamaus säpsäytti, mutta enemmän minua kosketti se hiljainen itku, joka kuului pienen saattoväen joukosta. Nuori nainen, ehkä sisar tai morsian, itki lohduttomasti.

Sotilaat kopistelivat jalkojaan lämpimikseen, hengitys höyrysi. Kun kaikki oli ohi ja pääsimme liikkumaan, tunsin helpotusta. Mutta kanttorin veisaama virsi jäi soimaan päähäni, tarttui kiinni kuin takiaispallo villapaitaan.

”Minä vaivainen olen mato, matkamies maan.”

Hyräilin sitä vielä kotipihallakin. Se oli tämän talven tunnusmelodia.

Taivaan vieraat

Helmikuu jatkui yhtä kylmänä. Olin viettänyt kolme vuorokautta vartiossa Jyränkylän rautatiesillalla Kosken Juhon ja Kankaiston Severin kanssa. Kortteeria pidimme Knuuttilassa, ja kun palasimme kotiin, silta seiso i yhä paikallaan. Tunsimme tehneemme osamme, vaikka vihollinen oli pysynyt poissa.

Sitten tuli helmikuun kahdeskymmenes päivä.

Olin noutamassa halkokuormaa metsästä, Virkku-hevonen veti rekeä narskuvalla lumella. Pakkasta oli lähes kaksikymmentä astetta, taivas oli kirkas kuin peili. Sitten se alkoi – ääni, joka ei ollut tuulta eikä metsän huminaa. Voimakas moottorien surina täytti ilman.

Katsoin koilliseen. Siellä ne olivat. Vaaleita täpliä pakastaivaalla, pitkät savupyrstöt perässään. Kaksi laivuetta, yhteensä kaksitoista konetta. Ne lähestyivät

KARHUPERÄN KRONIKKA KERTOO AJASTA, JOLLOIN KRUUNUHÄÄT OLIVAT
KESÄN KOHOKOHTA. SE KERTOO MYÖS AJASTA, JOLLOIN MAATALOUS
KONEELLISTUI, LIIKENNE MOTORIZOITUI JA AVARUUS VALLOITETTIIN.
SAHTEI OLI SE KÄYTTÖVOIMA, JOLLA KYLÄN TALOJEN KATOT SAATIIN
TEHTYÄ JA PERUNAT NOSTETTUA MAASTA. ILLANVIETOT JA TUPAILLAT
PÄÄTTIVÄT JOSKUS VÄHEMMÄN ONNISTUNEISSA TUNNELMISSA.
NIIDEN JÄLKINÄYTÖS ESITETTIIN JOSKUS KÄRÄJÄSALISSAKIN. KRONIKKA
SEURAA NUOREN PÄÄHENKILÖN ELÄMÄÄ TALVISODAN AALOSTA AINA
ELÄKELÄISTEN PIKKUJOUULUIHIN SAAKKA VUONNA 1981.

BoD

9

789528

075509